

10 „Sokol“ vo Wadowiciach

Symbolom spoločenskej aktivity obyvateľov bol vznik v roku 1887 wadowického Hniezda Telovýchovnej spoločnosti „Sokol“, ktoré propagovalo telesnú aktivitu a viedlo výchovnou činnosť. Budova „Sokola“ vznikla v roku 1889 podľa projektu Teodora Talowského. Aktivít sa zúčastňovali žiaci mestských škôl. Jednalo sa o gymnastické cvičenia, činnosť amatérskeho divadelného krúžku, peveckého zboru a mnohých sekcií. V roku 1901 bola otvorená strelecká škola pre študentov gymnáziá. Pred 1. svetovou vojnou tu vzniklo Sokolské poľné družstvo, ktoré bolo v septembri roku 1914 zaradené do

štruktúry Poľských légii. V „Sokolovni“ prebiehal aj slávny „emigračný súdny proces“ (1889-1890), o ktorého priebehu sa informovalo v Európe aj v USA.

11 Vojenská nemocnica u Zatorskej hradskej

Ďaleko od mestskej zástavby, u Zatorskej hradskej (dnes ul. Wojska Polskiego), bola v roku 1830 postavená vojenská epidemická nemocnica. Takéto nemocnice vznikali v súvislosti s vlnami epidémie cholery, týfu, úplavice a španielskej chrípky. Počas 1. svetovej vojny v nej pobývalo až niekoľko tisíc osôb. V zadnom trakte boli neskoršie prístavené drevené baraky, kde boli „sály pre chorých“, okrem toho bolo v meste obsadených niekoľko budov pre potreby poľných nemocníc. Vo wadowických vojenských nemocniciach boli zajatci cisárskej armády a neskoršie Ukrajnci, Litovci

a bolševici. Vojenský liečebný ústav fungoval približne do roku 1923 a neskoršie bol premenený na kasárňu pre Poľskú armádu.

12 Cintorín národov

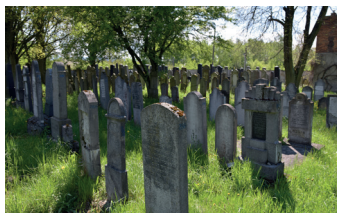
Vojenský cintorín bol založený pre potreby epidemickej vojenskej nemocnice. Do začiatku 1. svetovej vojny tu bolo pochovaných cca 1.500 vojakov multietnickej habsburskej monarchie. V dobe Veľkej vojny (1914-1918) tu bolo pochovaných minimálne 1.200 osôb, ktoré zomreli v dôsledku vojenských poranení alebo epidémie. V roku 1915 bol cintorín zaradený do rakúsko-uhorského systému vojenského pochovávanía (Vojnová nemocnica č. 473). V priebehu bojov o hranice obrodeneho Poľska (1918-1921) tu bolo pochovaných viac ako 2.100 bolševických vojakov, Litovcov a Ukrajncov. V tridsiatych rokoch

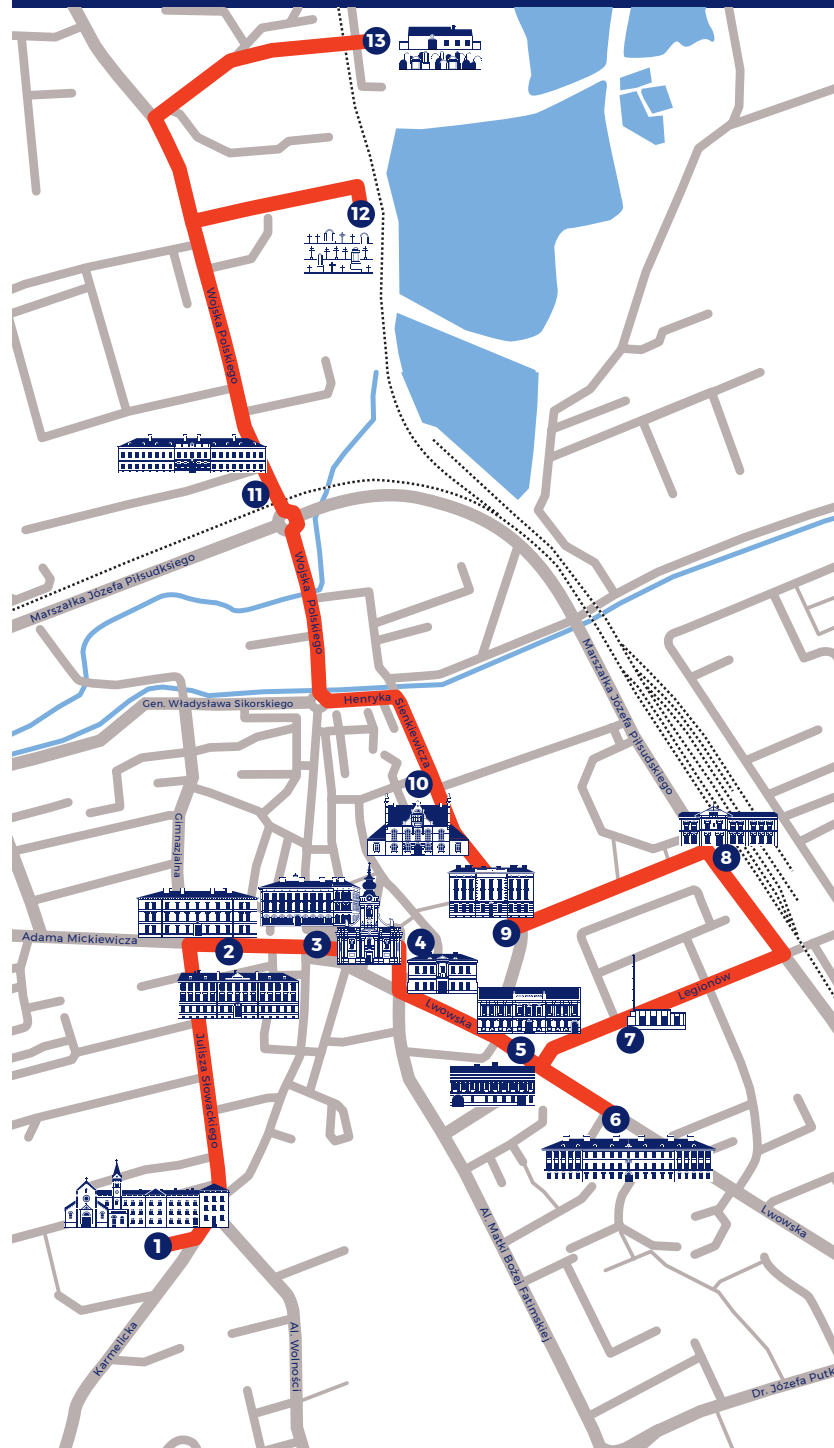
20. stor. boli ostatky pochovaných prenesené do hromadných hrobov. Po 2. svetovej vojne tu boli pochovaní aj sovietskí a nemeckí vojaci.

13 Wadowickí kirkut

V roku 1892 založila Židovská obec vo Wadowiciach na mieste hneď za Cintorínom národov svoj cintorín – kirkut. U vstupnej brány bol postavený predpohrebný dom „Beit Tahara“ („dom očistenia“) a oproti dom dozorcú. Pohrebničtvom sa zabývalo wadowické náboženské bratstvo Chewra Kadisza. Na území cintorína, boli okrem obyvateľov Wadowic a okolitých dedín pochovávaní aj vojaci židovského vyznania, ktorí slúžili v miestnej posádke alebo zomreli v tunajšej nemocnici. V rokoch Veľkej vojny tu bolo pochovaných 42 židovských vojakov slúžiacich v rakúskych plukoch alebo v útvaroch maďarské Zem-

ské obrany. Cintorín vydržal po dnešni deň a v roku 1945 bol obnovený. Na jeho území sa nachádza cca 600 náhrobov.

**HALIČSKÉ
WADOWICE**

Vydavateľ: Obec Wadowice
wadowice.pl

Redakcia: Odbor obsluhy cestovného ruchu
Mestský úrad vo Wadowiciach
www.it.wadowice.pl

Wadowice 2018

NEPREDAJNÝ VÝTLAČOK

WADOWICE
kde všetko začína

SK

**HALIČSKÉ
WADOWICE**

HALIČSKÉ WADOWICE

V dôsledku delenia poľského štátu sa Wadowice stali od roku 1772 súčasťou rakúskeho mocnárstva a ostávali ňou cez nasledujúcich 146 rokov. Do prelomu 18. a 19. stor. to bolo mesto s drevnou zástavbou, v ktorom žilo cca tisíc obyvateľ. Väčšina z nich sa zabývala roľníctvom, menšia časť remeslom alebo obchodom. Pozícia Wadowic, nachádzajúcich sa pôvodne ďaleko od najdôležitejších komunikačných spojení, bola v 19. stor. zmenená vďaka výstavbe hradskej spojujúcej Lvov s Viedňou. Tato investícia učinila mesto nad riekou Skawou dôležitým komunikačným a strategickým uzlom na mape Haliče. V roku 1819 tu bolo prenesené sídlo veľkého okresu, následne tu bola zriadená vojenská posádka, obvodný súd a gymnázium. Tieto udalosti priniesli vtedajšiemu mestu nové administratívne, vojenské a vzdelávacie funkcie, ktoré prispeli ku zvýšeniu jeho prestíže a významu a ku ekonomickému oživeniu. Pre haličské obdobie bol typický aj rast spoločenskej aktivity obyvateľov mesta. Na prelome 19. a 20. stor. vznikol celý rad spolkov zameraných na vedeckú osvetu a kultúrny život. Procesy prebiehajúce v 19. stor. viedli ku premene Wadowic na moderné európske mesto.

1 Kláštor bosých karmelitánov

V roku 1892 si rád bosých karmelitánov z Czerné u Krzeszowice zvolil Wadowice ako miesto pre svoj nový kláštor. Pre jeho výstavbu bola kúpená lokalita nazývaná „Na Górcce“. Ukončenie stavebných prác a vysvätenie kostola prebiehalo v roku 1899. Karmelitáni sa aktívne zapojili do miestneho spoločenského života. S wadowickým „Karmelom“ sú spojené osobnosti sv. Rafala Kalinowského (1835-1907) a otca Józefa Rybky (1854-1919).

2 Súdna záhradka

Námestie nachádzajúce sa medzi budovou obvodného súdu, domami Izzydora Daniela, rodiny Leiblerov a advokáta Andrzeja Marekowského a budovou bývalého gymnázia. V 19. stor. bol v jeho centre postavený podstavec s bustou baróna Józefa Bauma von Appelshofen (1821-1883), ktorý bol horlivý poľský a miestny patriot. V roku 1866 bolo otvorené humanistické gymnázium, ktoré bolo do roku 1895 jedinou poľskou strednou školou v Haliči na západ od Krakova. O veľmi vysokej úrovni vzdelávania vo vtedajšej škole svedčí úspešné osudy mnohých jeho absolventov.

V roku 1876 bol vo Wadowiciach vytvorený obvodný súd a v roku 1881 bolo ukončené jeho sídlo. Mesto bolo najdôležitejším súdnym strediskom na západ od Krakova. Na prelome 19. a 20. stor. sa tu konali procesy známe nie len v Rakúsko-Uhorsku, ale v celej Európe. Najslávnejší z nich bol súd s Wandou Krahelskou-Dobrodzickou. Dom Leiblerov je spojený s nachádzajúcou sa bližšie súdu, susediacou budovou, ktorá patrila skôr advokátovi A. Marekowskému (účastníkovi poľského januá-

rového povstania). S touto budovou boli spojené osudy Adolfa Nowaczyrského (1876-1944, spisovateľa a dramaturga), a predovšetkým Stefana Kotlarczyka (1874-1931, miestneho kultúrneho činiteľa) a jeho syna Mieczysława (1908-1978, zakladateľa a riaditeľa divadla Teatr Rapso-dyczny w Krakove). Perlou meštianskej architektúry haličského obdobia bol dom advokáta Izzydora Daniela (1852-1917/1918), jednej z najviac zaslužilých osobností pomedzi obyvateľmi mesta v tomto období (členom mestskej rady, predsedom židovskej náboženskej obce).

3 Wadowické námestie

Pôvodné priestorové riešenie „rínku“ – námestia – vznikalo v dobe neskorého stredoveku. Po prvom delení Poľska a včlenení Wadowic do habsburského mocnárstva, viedla centrom mesta cesta z Viedne do Lvova (smerom západ – východ). Toto prispelo ku rozvoju mesta v prvej polovici 19. stor. Mestská zástavba z tejto doby už vznikala pozdĺž novej, hlavnej cesty. Každý štvrtok sa wadowický „rínok“ menil na veľký trh s davom obchodujúcich. Na trhu sa vedľa prepĺnených vozov bohatých kupcov a remeselníkov nachádzali aj obchody – malé aj chudšie. Ku najviac charakteristickým budovám Wadowic 19. stor. patrili mestská radnica a farský kostol. V pol. 18. stor. vznikla na mieste pôvodného dreveného kostola murovaná budova, ktorá bola následne rozšírená. Koncom 19. stor. bola prestavaná fasáda kostola spolu s hodinovou vežou podľa projektu Tomazsa Prylińskiego (1847-1895, architekt zabývajúci sa aj renováciou pamiatok).

Na severnej strane námestia, naľavo od kostola, bola v roku 1846 postavená budova magistrátu, ktorá zastúpila starú budovu drevenej mestskej radnice. Pôvodne tu bolo aj sídlo okresného súdu, wadowické gymnázium a hlavná škola. S týmito miestom sú spájaní zaslúžilí starostovia Wadowic: Tadeusz Starzewski (1860-1931), doktor práv, člen okresného výboru a okresnej rady a Franciszek Opydo (1856-1923), lekár, poslanec do Štátnej rady vo Viedni, ktorý za zásluhy pre mesto dostal titul čestného občana Wadowic.

4 Dom Gedlov

Murované meštianske domy sa v meste objavili až na prelome 18. a 19. stor. Jeden z najstarších, klasicistická stavba v štýle mestského dvora, bol postavený okolo roku 1800 na vtedajšej ulici Kościelnej 291 (dnes č. 4). Typickým architektonickým prvkom je predsieň a umiestnený nad ňou balkón dekorovaný žliabkovými iónskymi stĺpmi. Dom patrila známym a bohatým wadowickým rodinám – Schwartzom a Gedlom. Býval tu okrem iného profesor gymnázium, básnik a novinár Albert Gaşiorowski (1840-1888), doktor práv, c. k. prokurátor vo Wadowiciach Julian Feliks Morelowski (1850-1916) a na koncu haličského obdobia MUDr. Jan

Moskała (1868-1944). Teraz sa v budove nachádza Mestské múzeum a Informačné centrum.

5 Budova okresnej rady a okresnej sporiteľni a budova reštaurácie Teofila Wysogłada

Pozdĺž cesty vedúcej z centra mesta do Krakova a ďalej do Lvova bolo v roku 1896 postavené sídlo okresnej rady a okresnej sporiteľni. Wadowická sporiteľňa – Kasa (1873 r.) bola prvý okresný ústav tohto druhu v Haliči. Poskytovala úvery, prijímala kapitálové vklady a plnila funkciu regionálnej pobočky Zemskej banky. Pred vypuknutím I. svetovej vojny sa tu nachádzalo sídlo wadowického Prvého skautského oddielu St. Żońkiewského. Oproti bola v roku 1805 postavená budova stanice konskej pošty, a po jej neskoršej prestavbe v roku 1900 tu pôsobila reštaurácia Teofila Wysogłada. Zo zadnej strany neskoršie vznikla Úradnícka čitáreň čiže Úradnice alebo Mestské kasíno. V januári roku 1915 toto miesto navštívil Józef Piłsudský, ktorý prechádzal Wadowicami so

svojimi légiami. „U Wysogłada“ sa konali aj príležitostné akcie, ako napr. „študentské bály“ (maturitné plesy), hrali sa tu aj divadelné predstavenia. Počas vojny bol v budove biograf, v ktorom sa premietal okrem iného aj film „Quo vadis“ (1915).

6 Wadowické kasárne

V roku 1825 sa Wadowice stali sídlom 56. pechotného pluku cisársko-kráľovskej armády (56 Galizisches Infanterieregiment „graf Daun“). Budova kasární vznikla v roku 1827 u „cisárskej hradskej“ (dnes ul. Lwowska), aby vojsko mohlo voľne využívať hlavnú komunikačnú spojnicu mesta. Do pol. 19. stor. boli Wadowice najdôležitejším bodom na vojenskej mape západnej Haliče. Po tom, ako Poľsko získalo späť nezávislosť, miesto 56. rakúskeho pluku zaujal 12. poľský pechotný pluk. Osobnosti spojené s objektom sú Karol Wojtyła sen. (1879-1941), otec Karola Wojtyły Juniora (pápeža, sv. Jana Pavla II., 1920-2005) a Josef Dawid, vojak 56. Pechotného pluku, člen orchestru pluku a autor hudobnej partitúry „Potpourri fur Militar Musik“ z roku 1856, reprezentačný skladby Wadowického pechotného pluku.

V polovine 19. stor. bol vo Wadowiciach umiestnený 54. Pluk zemské obrany (Landwehry), pre ktorý boli v roku 1854 adap-

tované budovy nachádzajúce sa oproti hlavnej budovy kasárne. Pre potreby armády bolo obsadené územie smerom ku rieke Skawa a niva Łozówka. Na začiatku 20. stor. bola na tomto území vytvorená existujúca po dnešni deň priemyselná časť Wadowic, kde boli postavené: mestská elektrárňa (1906 r.), Prvá haličská pekáreň oplátok (1909 r.) a pobočka závodu Akciová spoločnosť H. Cegielski z Poznania (1913 r.).

7 Mestská elektrárňa

Symbolom hospodárskeho a civilizačného pokroku bolo vo Wadowiciach založenie mestskej elektrárni. Na začiatku 20. stor. bola s viedenskou firmou uzavretá zmluva na jej zariadenie a oficiálne zahájenie prevádzky sa konalo v roku 1906. Sídlo podniku sa nachádzalo na

ul. Młyńska (dnes ul. Legionów 16). Vtedajšia elektrická sieť osvetľovala ulice a súkromné nehnuteľnosti. Až v priebehu 2. svetovej vojny bolo mesto napojené na elektrickú sieť napájanú elektrárnou v lokalite Siersza a budova mestskej elektrárni bola rozobraná.

8 Nádražie Severní železnice cisára Ferdinanda

V druhej pol. 19. stor. boli Wadowice napojené na železničnú sieť Haliče a Rakúsko-Uhorska, čím sa obyvateľstvu mesta otvorila možnosť cestovať smerom na Krakov, Lvov a dokonca do Viedne. Prvý vlak prišiel na železničnú stanicu Wadowice v roku 1887. V budove nádražia sa nachádzali priestory pre cestujúcich, telegraf a dokonca aj dva služobné byty pre zamestnancov stanice. V roku 1888 bola postavená vodárenská veža a dva žeriavy, ktorými bola nalievaná voda do lokomotív. Železnica dnes vedie z Bielska-Białej

do mesta Kalwaria Zebrzydowska a odtiaľ do Krakova.

9 Meštianska ženská škola cisára – kráľa Františka Jozefa I.

Nádherná budova na ul. Długa (dnes ul. Sienkiewicza 9) vznikla v rokoch 1899-1901. Pavilón školy mal 18 miestností, z ktorých 10 bolo určené pre výučbu. V roku 1907 bola vo Wadowiciach veľká poľnohospodárska-priemyselná výstava a v škole boli hlavné výstavné sály. Mesto navštívilo niekoľko tisíc hostí z Haliče a iných častí habsburskej monarchie. Medzi vystavovateľmi boli miestne podniky, spoločnosti a školy a celý rad firiem z Krakova, či dokonca firiem pôsobiacich mimo územie Haliče. Ženská škola v tejto

budove fungovala do roku 1922, keď prebiehala reorganizácia poľského školstva.